

Ο Πλάτωνας ανέφερε ότι «Η παιδεία είναι ο δεύτερος ήλιος για τους ανθρώπους», αποτυπώνοντας έτσι με ακρίβεια τον ουσιαστικό ρόλο της εκπαίδευσης για την ανάπτυξη του ανθρώπινου νου, την καλλιέργεια της ψυχής και τη συναισθηματική ωρίμανση των παιδιών και κατοπινών ενηλίκων. Ανά χρονικές περιόδους, πολλές μέθοδοι διδασκαλίας προέβλεψαν ως αρωγοί του εκπαιδευτικού έργου, με σημαντικότερες τη δασκαλοκεντρική και την μαθητοκεντρική, έκαστη εκ των οποίων έχει αναντίρρητα πλεονεκτήματα αλλά και ουσιαστικά μειονεκτήματα.

Τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της δασκαλοκεντρικής διδασκαλίας συνίστανται κυρίως στο ιδιαίτερα χαμηλό κόστος, τη δυνατότητα παροχής εκπαίδευσης σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, καθώς και τις μικρές απαιτήσεις σε χρόνο και υλικά. Επίσης, ενδείκνυται για ταυτόχρονη διδασκαλία πολυπληθών ομάδων, με τον δάσκαλο σε ρόλο ειδικού να αποσαφηνίζει δύσκολες έννοιες, ενώ δεδομένης της απλοϊκότητας της εφαρμογής της, καθίσταται εύκολα εφαρμόσιμη σε όλες τις ομάδες διδασκαλίας. Επιπρόσθετα, δεν απαιτεί ιδιαίτερη οργάνωση, μειώνοντας ουσιαστικά τον χρόνο προετοιμασίας από πλευράς εκπαιδευτικού, ενισχύει την αυτοπεποίθηση και σιγουριά του εκπαιδευτικού, ο οποίος προσλαμβάνει το ρόλο «του ειδικού» περιορίζοντας στο ελάχιστο τις πιθανότητες να ανακύψουν απρόβλεπτες καταστάσεις όπως την ένδειά του να απαντήσει σε ερωτήσεις των μαθητών. Τέλος, συμβάλει στη μετάδοση της γνώσης από γενιά σε γενιά.

Η δασκαλοκεντρική διδασκαλία εμφανίζει, ωστόσο και πολλά μειονεκτήματα, όπως η έλλειψη ενεργού συμμετοχής των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία, αφού ο συγκεντρωτικός εκπαιδευτικός αποτελεί τον «απόλυτο μονάρχη» της τάξης από τον οποίο απορρέουν όλες οι διδακτικές ενέργειες, ενώ οι εκπαιδευτικές προσλαμβάνουσες του μαθητή περιορίζονται στην ανάγνωση του βιβλίου και την παράδοση του εκπαιδευτικού, καταδικάζοντάς τον σε παθητική ακρόαση, αναντίρρητη υπακοή και υποτελή εξάρτηση. Ως εκ τούτου, δεν προάγονται η ενεργός συμμετοχή των μαθητών στο εκπαιδευτικό έργο, ο ουσιαστικός διάλογος, η κριτική σκέψη, η αυτενέργεια, ενώ περιορίζεται στο ελάχιστο η συνεργατικότητα και η επικοινωνία μεταξύ των μαθητών.

Πριν τρεις χιλιετίες ο Πλούταρχος έλεγε πως «ο νους δεν είναι σκεύος για να το γεμίζουμε αλλά φωτιά να την ανάβουμε». Η ελεύθερη επικοινωνία, η ανταλλαγή απόψεων, η συνεργασία, η συζήτηση με επιχειρήματα δεν προκρίνονται ως θεμελιώδεις πυλώνες της δασκαλοκεντρικής διαδικασίας, ενώ η παροχή βοήθειας και συμπαράστασης στο συμμαθητή, σε πολλές περιπτώσεις όχι μόνον δεν γίνεται ανεκτή, αλλά και τιμωρείται, διότι δεν επιτρέπει στο δάσκαλο να "ολοκληρώσει την επιβεβλημένη από το πρόγραμμα παράδοση".

Επιπρόσθετα, η δασκαλοκεντρική διδασκαλία έχει περιορισμένη αποτελεσματικότητα στη μετάδοση της γνώσης, προάγοντας τη μονόδρομη επικοινωνία εκπαιδευτικού και μαθητών, με τον εκπαιδευτικό να είναι "ο πομπός" και τους μαθητές "οι δέκτες" των γνώσεων. Δεδομένου όμως ότι η διδακτέα ύλη προκειμένου να «χωρέσει» σε εκπαιδευτικές ώρες «τεμαχίζεται» συνήθως ποσοτικά, χάνεται η συνέχεια της γνώσης και αποσυνδέεται το μέρος από το σύνολο. Ως εκ τούτου, ο μαθητής αποκτά μεμονωμένες γνώσεις χωρίς να δύναται να διαμορφώσει μια συνολική άποψη για το αντικείμενο διδασκαλίας, ει δε μόνο κατά την εξέτασή του σε διαγωνιστικό πλαίσιο, όποτε το άγχος της καλής επίδοσης υπερτερεί ουσιαστικά της αναγκαιότητας για απόκτηση σφαιρικής γνώσης και διεύρυνσης του νου.

Εξάλλου, η εν λόγω μέθοδος διδασκαλίας ευνοεί κυρίως τους αποκαλούμενους «καλούς» μαθητές, οι οποίοι μονοπωλούν το διδακτικό χρόνο, με αποτέλεσμα οι περισσότεροι μαθητές να έχουν περιορισμένη συμμετοχή. Επιπρόσθετα, υστερεί ουσιαστικά έναντι της βιωματικής μάθησης όσον αφορά στην αποτελεσματικότητά της, καθώς δεν συνδέει άμεσα τη θεωρία με την πρακτική εφαρμογή της και, κατά συνέπεια, οι μαθητές δεν μετουσιώνουν στη ζωή τους την προσφερόμενη γνώση. Περιορίζεται λοιπόν σε μονοδιάστατη προσέγγιση των θεμάτων από την πλευρά του εκπαιδευτικού, συνιστώντας έτσι αναποτελεσματική μέθοδο ιδιαίτερα για μικρής ηλικίας μαθητές.

Ουσιαστικό επίσης μειονέκτημα της δασκαλοκεντρικής εκπαιδευτικής προσέγγισης είναι η έλλειψη προσαρμοστικότητάς της αναλόγως της διαφορετικότητας των μαθητών, καθώς λαμβάνεται ως δεδομένη μια ανυπόστατη ομοιογένεια στο ανθρώπινο δυναμικό της ομάδας υπό εκπαίδευση. Η διδασκαλία απευθύνεται στον ουσιαστικώς ανύπαρκτο "μέσο μαθητή". Ωστόσο, επειδή «Δεν υπάρχει μεγαλύτερη ανισότητα από την ίση μεταχείριση άνισων ανθρώπων» (Thomas Jefferson), αγνοούνται κατ' ουσίαν τόσο οι διαφορετικές εκπαιδευτικές ανάγκες για μάθηση και πληροφόρηση των μαθητών, η διαφορετική ατομική αντίληψη, καθώς και ο χρόνος αφομοίωσης που απαιτείται κατά περίπτωση.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι με τη συγκεκριμένη μέθοδο διδασκαλίας αγνοείται η αναγκαιότητα τόσο για αυτενέργεια των μαθητών όσο και για άσκηση των κοινωνικών ικανοτήτων τους, ενώ λόγω της μονόδρομης σειράς παροχής πληροφόρησης από την πλευρά του εκπαιδευτικού δεν ευνοείται η διατήρηση της προσοχής του μαθητή καθόλη τη διάρκεια της διδασκαλίας. Ως αποτέλεσμα, οι μαθητές δουλεύουν κυρίως ατομικά, αναπτύσσοντας μεταξύ τους ανταγωνισμό. Στην πλειονότητα δε των περιπτώσεων, στο πλαίσιο του ανταγωνισμού προκρίνεται η βαθμοθηρία και επιτάσσεται ως ανάγκη κι όχι ως κίνητρο η αναγνώριση και ο έπαινος, ευνοούνται κατεξοχήν οι κατέχοντες τα «σκήπτρα» του αριστούχου μαθητή ενώ μαθητές με μέτρια ή/και χαμηλή επίδοση πολλές φορές αγνοούνται ή

παραμένουν στην αφάνεια με αποτέλεσμα σταδιακά να απολέσουν την αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμησή τους ή να μην την αναπτύξουν ποτέ, με τους εκπαιδευτικούς να αιτιολογούν τη αρνητική σχολική επίδοση αυτών των μαθητών με τις εκφράσεις «δεν παίρνει τα γράμματα» ή «δεν τον ενδιαφέρει το σχολείο», παραβλέποντας την ουσιαστική προσωπική τους αποτυχία στο εκπαιδευτικό λειτούργημα.

Τέλος, η δασκαλοκεντρική προσέγγιση δίνει έμφαση στην αποστήθιση θεωρώντας τα παιδιά ως μηχανές αποθήκευσης και στείρας αναπαραγωγής πληροφοριών, αγνοώντας την επιτακτικότητα πολλών δε μάλλον και την ικανότητά τους για ενεργό συμμετοχή στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό και την υλοποίησή του, με παντελή απουσία ανατροφοδότησης, ενώ αντιθέτως η όποια πρωτοβουλία λογίζεται συνήθως ως παράλογη αντίδραση του μαθητή ο οποίος προκρίνεται ως «επαναστάτης χωρίς αιτία» και συνήθως είτε αποβάλλεται από την ομάδα συνήθως σιωπηρά και απομονώνεται, είτε αντιμετωπίζεται ως το «μαύρο πρόβατο», το «εξίλαστίριο θύμα» για την πηγή των κακώς κειμένων που αναστέλλουν την ομαλή ροή της αυστηρά οριοθετημένης δασκαλοκεντρικής διαδικασίας.

Στον αντίποδα της δασκαλοκεντρικής, βρίσκεται η μαθητοκεντρική προσέγγιση διδασκαλίας, η οποία εμφανίζει πολλά πλεονεκτήματα, με τα κυριότερα να είναι η ενεργός εμπλοκή και συμμετοχή του μαθητή στη μάθησή του, η προαγωγή της υπευθυνότητας του μαθητή με τον εκπαιδευτικό να είναι αρωγός και πηγή πληροφοριών, της έρευνας, της ενεργητικότητας του μαθητή στη σχεδίαση του διδακτικού υλικού. Η μαθητοκεντρική προσέγγιση δίνει έμφαση στη δημιουργική έκφραση, αφήνει περιθώριο στο μαθητή να αναλάβει πρωτοβουλίες και να επιλύει προβλήματα, ενθαρρύνει την ομαδική εργασία, ωθεί τους μαθητές να μιλούν ελεύθερα, εκφράζοντας τα συναισθήματα τους και υποστηρίζοντας διαφορετικές απόψεις χωρίς να αισθάνονται ότι έχουν άδικο ή ότι δίνουν λανθασμένες απαντήσεις, ενώ προσδίδει ισοδύναμη έμφαση στη γνωστική και συναισθηματική ανάπτυξη του μαθητή προωθώντας το μοντέλο του μαθητή - ερευνητή που αναζητά πληροφορίες από μια πληθώρα πηγών και σταδιακά οικοδομεί τη γνώση του.

Επιπρόσθετα, προωθεί την εργασία σε άμεση επαφή (hands-on mode) με τον φυσικό κόσμο, την εκμάθηση ενός αντικειμένου ακριβώς τη στιγμή που χρειάζεται για την επίλυση ενός προβλήματος ή την ολοκλήρωση ενός έργου, αντί μέσω μιας καθορισμένης εκπαιδευτικής διαδικασίας (preset curriculum sequence), τη μάθηση σε ένα διεπιστημονικό (interdisciplinary) περιβάλλον, αντί του διαχωρισμού των θεμάτων σε άλλα επιμέρους, την εξέταση ενός προβλήματος σε βάθος, αντί της τεχνητής εξαντλητικής κάλυψης πολλών ετερόκλητων θεμάτων, τη σμίλευση της γνώσης αντί της απλής αποστήθισης γεγονότων που εξιστορήθηκαν από κάποιους ειδικούς, την απασχόληση με έργα και προβλήματα ουσιαστικού ενδιαφέροντος για τον μαθητή ή μία ομάδα μαθητών, αντί της μάθησης όλων όσα οι συνομήλικοί αναμένεται να μάθουν στη συγκεκριμένη περίοδο.

Επιπλέον των ανωτέρω, επιτρέπει τη μεγαλύτερη συσχέτιση της μάθησης με τα πραγματικά προβλήματα και καταστάσεις που οι μαθητές θα κληθούν να αντιμετωπίσουν στο εργασιακό τους περιβάλλον, προωθώντας τη βιωματική μετουσίωση των γνωστικών ερεθισμάτων και την αποστασιοποίησή τους από την έννοια της «σχολικής ύλης». Ως εκ τούτου, η εκτίμηση της επίδοσης κάποιου βασίζεται σε πραγματικά έργα αντί τεχνητών εξετάσεων καθώς και στην αξιοποίηση πραγματικών εργαλείων που χρησιμοποιούνται στο περιβάλλον απασχόλησης, αντί των υπέρ-απλουστευμένων τεχνικών των ακαδημαϊκών συγγραμμάτων.

Τέλος, η μαθητοκεντρική προσέγγιση διδασκαλίας βοηθά το μαθητή να δει τον εαυτό του ως μέτοχο της μαθησιακής διαδικασίας, αυξάνοντας την αυτοπεποίθησή του, συντελώντας ουσιαστικά στη διατήρηση της ψυχικής του υγείας, καθώς περιορίζεται το άγχος του που προκαλείται από τη συνύπαρξη με τον εκπαιδευτικό «πανταγνώστη και κριτή» της επίδοσής του. Θετικά ιδιαίτερος είναι τα αποτελέσματα της εν λόγω μεθόδου διδασκαλίας στην ένταξη και ενσωμάτωση παιδιών με ειδικές ανάγκες ή παιδιών με διαφορετική εθνική προέλευση καθώς δίνεται έμφαση στην αναγκαιότητα για διαφορετικότητα και την ουσιαστική αξιοποίησή της στο πλαίσιο της μαθησιακής διαδικασίας.

Εκτός από πλεονεκτήματα, η μαθητοκεντρική προσέγγιση διδασκαλίας εμφανίζει και ορισμένα μειονεκτήματα, όπως είναι η δυσκολία οργάνωσής της, καθώς απαιτεί περισσότερο χρόνο για την προετοιμασία της και καλύτερη υλικοτεχνική υποδομή (μεγαλύτερες και αναδιαμορφωμένες αίθουσες, Η/Υ κ.ά.). Ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι ευέλικτος και ικανός να διευθετεί καταστάσεις, οι οποίες εκ των προτέρων δεν είναι δυνατόν να έχουν προβλεφθεί. Εάν ο εκπαιδευτικός δεν διαθέτει την εν λόγω ικανότητα, δεν διακατέχεται από αίσθηση του χιούμορ και δεν αγαπά αυτό που κάνει, δεν ενημερώνεται για τα «διδασκαλικά» δρώμενα και δεν επιθυμεί να πάρει το ρίσκο που χρειάζεται, διατηρώντας ωστόσο τον έλεγχο της συνολικής διαδικασίας προκειμένου να εξυπηρετήσει τη διαπροσωπική επικοινωνία, η αποτελεσματικότητα του μαθήματος δύναται να τεθεί υπό αίρεση, καθώς είναι πιθανό η προσοχή της ομάδας να αποσπαστεί, το αντικείμενο υπό διδασκαλία να χαρακτηριστεί βαρετό, ανούσιο από τους μαθητές ή/και χειρότερα να διαταραχθεί η τάξη και ευγένεια στην ανταλλαγή απόψεων επιφέροντας χαοτικές καταστάσεις και μετατρέποντας τον δάσκαλο από συντονιστή σε διαιτητή της διδασκαλίας.

Ανάμεσα στον εκπαιδευτικό, στο μαθητή, στα περιεχόμενα και τα μέσα διδασκαλίας αναπτύσσονται διάφορες σχέσεις, οι οποίες επηρεάζονται κυρίως από τον ρόλο των εταίρων της διδακτικής διαδικασίας (εκπαιδευτικού και μαθητών) στο πλαίσιο της μεταξύ τους επικοινωνίας και οι οποίες εν κατακλείδι επηρεάζουν τη μορφή την οποία παίρνει η διδασκαλία. Έτσι οι διαφορετικοί ρόλοι επικοινωνίας οδηγούν και σε διαφορετικές μορφές διδασκαλίας. Όπως εξάλλου είπε και ο Gardner H. «Υπάρχουν εκατοντάδες τρόποι επιτυχίας και πάρα πολλές διαφορετικές ικανότητες που θα μας βοηθήσουν να φτάσουμε σε αυτήν».

Η επιλογή της μεθόδου διδασκαλίας πραγματοποιείται ανάλογα με τη σύνθεση της τάξης, τις δυνατότητες των μαθητών, τις δυνατότητες του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο εντάσσεται η σχολική μονάδα, την υλικοτεχνική υποδομή του σχολείου και το διαθέσιμο διδακτικό χρόνο που προβλέπεται για κάθε ενότητα του συγκεκριμένου αντικείμενου. Ένας εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιεί περισσότερες από μία μεθόδους κατά τη διάρκεια της διδακτικής πράξης, ανάλογα με τη στρατηγική που έχει αποφασίσει να ακολουθήσει στη διδασκαλία του και προκειμένου να έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Επί παραδείγματι, παρόλο που η δασκαλοκεντρική προσέγγιση διδασκαλίας παρουσιάζει πολλά μειονεκτήματα είναι αναπόφευκτη ή προτιμάται, όταν ο εκπαιδευτικός θέλει να κάνει εισαγωγή σε ένα θέμα το οποίο θα εξετασθεί στη συνέχεια με άλλες μορφές διδασκαλίας ή όταν η διδασκαλία αναφέρεται σε έννοιες ή αρχές οι οποίες δεν είναι κατανοητές με την πρώτη ματιά ή όταν θέλει να ανακεφαλαιώσει ένα μάθημα σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Οι μέθοδοι διδασκαλίας και μάθησης είναι αναγκαίο να εναλλάσσονται, γιατί κάθε μέθοδος δεν είναι το ίδιο αποτελεσματική για όλους τους μαθητές και όλα τα υπό εξέταση θέματα. Ο δάσκαλος αποφεύγει την αποκλειστική εφαρμογή μιας μεθόδου καθώς η εναλλαγή επιτρέπει στους μαθητές τη βέλτιστη επεξεργασία των περιεχομένων και την κατάκτηση των στόχων. Όλες οι μορφές διδασκαλίας προσφέρονται για να οδηγήσουν σε αποτελεσματική μάθηση, εφόσον ο εκπαιδευτικός αξιοποιήσει τις γνώσεις από τις εκάστοτε κατάλληλες θεωρίες μάθησης και τις ανθρωπιστικές προσεγγίσεις.

Η διδασκαλία, κατά την παλαιά Διδακτική, περιγράφεται ως «η συνειδητή μετάδοση γνώσεων και η συστηματική μόρφωση της διάνοιας του μαθητή μόνο με το λόγο». Η νεότερη, ωστόσο, διδακτική ορίζει ως διδασκαλία «την αμφίδρομη διαδικασία μετάδοσης του μορφωτικού υλικού, κατά την οποία ο μαθητής διευκολύνεται στην απόκτηση γνώσεων και στην καλλιέργεια της κριτικής του σκέψης καθώς και των δεξιοτήτων του, με τον δάσκαλο σε θέση καθοδηγητή-συνεργάτη». Στη σύγχρονη διδασκαλία, ο δάσκαλος παίζει το ρόλο του διαμεσολαβητή, του οποίου βασική επιδίωξη αποτελεί η μετάδοση ουσιαστικών γνώσεων που να συνδέονται και να συσχετίζονται με τις προσωπικές εμπειρίες του κάθε μαθητή ώστε να καθίσταται ικανός να τις κατανοεί και να τις επεξεργάζεται με τον καταλληλότερο και αρτιότερο τρόπο, με σκοπό τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης και συγκροτημένης προσωπικότητας.

Στη σύγχρονη παιδαγωγική, λοιπόν, η δασκαλοκεντρική προσέγγιση συναντά τη μαθητοκεντρική, δίνοντας τέλος στον ατομικισμό του δασκάλου (παλαιά παιδαγωγική) και του μαθητή (νεότερη παιδαγωγική). Η «ενδεδειγμένη πλέον οδός» είναι η «μέση», ήτοι η συνεργασία δασκάλου - μαθητή για το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα. Υπάρχουν πολλές συνεργατικές εκπαιδευτικές και μαθησιακές μέθοδοι (μέθοδος project, συζήτηση, μάθηση βασισμένη σε πρόβλημα, μάθηση μέσω παρατήρησης, βιωματικές προσεγγίσεις, παιχνίδια ρόλων, προσομοιώσεις, δραματοποίηση κ.λπ.) και αναλόγως των εκπαιδευτικών αναγκών επιλέγεται η ενδεδειγμένη. Επομένως, δεν είναι απαραίτητο να χρησιμοποιείται αποκλειστικά η μία ή η άλλη μέθοδος, αλλά μπορεί να επιλεγεί η λύση η οποία θεωρείται κατάλληλη σε κάποιες δεδομένες παιδαγωγικές συνθήκες, ενώ, σε άλλη περίπτωση, να εφαρμοστεί μια άλλη τεχνική, ακόμα και καθαρά δασκαλοκεντρική.

Το συνεργατικό σχολείο είναι μια αληθινή κοινότητα μάθησης, όπου όλα τα μέλη γίνονται ταυτόχρονα και δάσκαλοι και μαθητές. Είναι σημαντικό οι δάσκαλοι να γίνονται μαθητές και οι μαθητές να γίνονται δάσκαλοι. Φιλοσοφία και ιδεολογία του συνεργατικού σχολείου είναι η συνεργασία σε όλα τα επίπεδα. Συνεργασία δασκάλου-μαθητή, μαθητή-μαθητή, δασκάλων-γονιών και τοπικής κοινωνίας. Η συνεργατική διδασκαλία έχει στόχο τη χρήση μεθόδων που καθιστούν τη μαθησιακή διαδικασία κοινωνική δραστηριότητα. Η πορεία προς τη μάθηση δεν είναι μόνο μια και γραμμική. Υπάρχουν πολλοί δρόμοι προς τη μάθηση και πολλές αλήθειες. Εκπαιδευτικοί και μαθητές γίνονται συνεργατικοί και συμπαραγωγοί της γνώσης. Ο μαθητής έχει τις ευκαιρίες για πολλαπλές επιλογές και ο εκπαιδευτικός δημιουργεί και προάγει αυτές τις ευκαιρίες.

